

SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİNİN KREDİTLƏŞMƏSİ SAHƏSİNDƏ BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏ

Səkinə Hacıyeva,

Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin

İqtisadiyyat kafedrasının müdiri, iqtisad üzrə

fəlsəfə doktoru, dosent

e-mail: s.haciyeva@atmu.edu.az

Səyyar Hüseynov,

Turizm və Sosial Xidmətlər üzrə Bakı Dövlət Peşə

Təhsil Mərkəzinin müəllimi, Azərbaycan Turizm və

Menecment Universitetinin “Maliyyə nəzarəti və

audit” ixtisası üzrə magistrantı

e-mail: sayyar.huseyn@gmail.com

<https://doi.org/10.30546/2706-7858.2025.4.049>

UOT: 336: 336.71

Xülasə. Məqalədə ABŞ və Avropa ölkələrində sahibkarlığın kreditləşməsi təcrübələri müqayisəli və sistemli şəkildə təqdim edilərək ənənəvi bank kreditləri, dövlət zəmanətli proqramlar, icma maliyyə institutları və fintech əsaslı rəqəmsal platformaların KOB-ların maliyyələşməsindəki rolları təhlil olunur. ABŞ kontekstində Kiçik Biznes Administrasiyasının (SBA) 7(a), 504 və mikrokredit proqramları ilə banklar arasındakı risk paylaşımı mexanizmləri izah edilir, eləcə də CDFI və kredit reytingi sistemlərinin regionların inkişafına töhfəsi vurğulanır. Avropada isə EU tənzimləmə çərçivəsi, COSME, EaSI və InnovFin kimi zəmanət proqramları, Avropa İnvestisiya Bankı və Avropa İnvestisiya Fondu vasitəsilə kreditlərin strukturlaşdırılması göstərilir. Böyük Britaniya, Almaniya (KfW), Fransa (Bpifrance) və İtaliya təcrübələri milli model və regional strategiyalara görə müqayisə edilir. Həm ABŞ-da, həm Avropada açıq bankçılıq (open banking), AI və “big data” əsasında kredit skoring modelləri ilə rəqəmsal kredit platformalarının KOB-ların əlçatanlığının artırdığı qeyd olunur. Tədqiqat, həmçinin 2008-ci ilin maliyyə böhranı və COVID-19 dövrlərində tətbiq edilmiş dövlət müdaxilələrinin, zəmanət paketlərinin və çevik idarəetmə mexanizmlərinin bazar sabitliyində həlledici rolunu göstərir. Nəticə etibarilə uğurlu kreditləşmə modelinin əsas komponentləri dövlət-özəl tərəfdaşlığı, zəmanət mexanizmləri və rəqəmsal infrastrukturun sintezidir. Azərbaycan üçün tövsiyə edilən əsas istiqamətlər regional zəmanət fondlarının yaradılması, rəqəmsal kredit platformalarının tətbiqi və beynəlxalq institutlarla əməkdaşlığın gücləndirilməsidir.

Açar sözlər: kiçik və orta biznes (KOB) kreditləşməsi, SBA zəmanət proqramları, Avropa İnvestisiya Bankı (AİB), Fintech, peer-to-peer (P2P) kreditləşməsi, açıq bankçılıq, zəmanət fondları, böhran dövrləri siyasəti, regional inkişaf bankları.

Key words: small and medium enterprise (SME) lending, SBA loan guarantee programs, European Investment Bank (EIB), Fintech, peer-to-peer (P2P) lending, open banking, guarantee funds, crisis-period policy, regional development banks.

Ключевые слова: кредитование малого и среднего предпринимательства (МСП), программы гарантий по кредитам SBA, Европейский Инвестиционный Банк (ЕИБ), Финтех, peer-to-peer (P2P) кредитование, открытый банкинг, гарантийные фонды, политика в период кризиса, региональные банки развития.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi və kreditləşdirilməsi müasir iqtisadiyyatların inkişafında aparıcı rola malikdir. Ənənəvi olaraq sahibkarlıq subyektləri, xüsusilə kiçik və orta biznes (KOB) sektorları iqtisadiyyatda iş yerlərinin yaradılması, innovasiyanın təşviqi və regionların inkişafı baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu subyektlərin üzləşdiyi ən böyük çətinliklərdən biri maliyyəyə çıxış imkanlarının məhdud olmasıdır. Bu baxımdan ABŞ və Avropa ölkələrinin təcrübəsi dünyada sahibkarlığın kreditləşməsi modelləri, dəstək mexanizmləri, dövlət zəmanət proqramları və rəqəmsal transformasiya kimi sahələrdə nümunəvi sayılır. Aparılan araşdırmada sahibkarlıq fəaliyyətinin kreditləşməsi sahəsində Amerika və Avropa ölkələrinin qabaqcıl təcrübəsi sistemli şəkildə təhlil edilir, həmçinin ABŞ-da tətbiq edilən kredit modelləri, bankların KOB kreditləşməsi üzrə qanunvericilik bazası, Kiçik Biznes Administrasiyasının (SBA) zəmanətli kredit proqramları və bank sektorunda risk analizi metodologiyası öyrənilir. Bundan əlavə, Avropa Birliyinin KOB maliyyələşməsi üzrə tənzimləyici çərçivəsi, Avropa İnvestisiya Bankının (AİB) kredit proqramları, Böyük Britaniya, Almaniya, Fransa və İtaliyanın sahibkarlığın kreditləşdirilməsi siyasəti də geniş şəkildə təqdim olunur. Yeni maliyyələşmə texnologiyaları – peer-to-peer (P2P) kreditləşmə, crowdfunding, Avropada və ABŞ-da fintech inqilabı və böhran dövrlərində sahibkarlığın kreditləşməsi üzrə təcrübələr mövzunun əsas istiqamətlərindən biridir.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin kreditləşməsi

Sahibkarlıq fəaliyyətinin kreditləşməsi iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində kapitalın səmərəli cəlb edilməsini, yeni iş yerlərinin yaradılmasını və biznes infrastrukturunun inkişafını təmin edir. Ənənəvi maliyyə bazarlarında KOB-lar üçün kredit şərtlərinin sərtliyi və riskə meyilli bank davranışı bu subyektlərin maliyyəyə çıxış imkanlarını məhdudlaşdırır. Ona görə də ABŞ və Avropa ölkələrində dövlət tərəfindən dəstək proqramlarının, zəmanət mexanizmlərinin və yeni texnologiyaəsaslı platformaların inkişaf etdirilməsi vacib addım kimi dəyərləndirilir.

Beynəlxalq ədəbiyyatda qeyd olunur ki, sa-

hibkarlıq kreditləri yalnız bank sektorunun təşəbbüsündən deyil, həmçinin dövlətin və beynəlxalq maliyyə institutlarının dəstəyi ilə daha əlçatan və sərfəli olur. Məsələn, Beck və Demirgüç-Kunt (2006) KOB-ların maliyyələşmə problemlərinin əsas səbəbi kimi informasiya asimetriyasının və kolateral çatışmazlığının olduğunu qeyd etmişlər [1]. ABŞ və Avropa ölkələrində tətbiq edilən zəmanət fondları və texnoloji platformalar isə bu maneələrin aradan qaldırılmasında mühüm rol oynayır.

ABŞ-da sahibkarlığın kreditləşməsi modelləri və qanunvericilik bazasının xüsusiyyətləri, mexanizmlər

ABŞ-da sahibkarlığın kreditləşməsi bir neçə əsas model və mexanizm üzərində qurulub. Əsas modellər bunlardır:

Kredit modeli	Əsas xüsusiyyətləri	Əsas iştirakçılar
Ənənəvi Bank kreditləri	Risk əsaslı qiymətləndirmə, kolateral tələblər	Kommersiya bankları
SBA zəmanətli kreditlər	dövlət zəmanəti, güzəştli şərtlər, risk bölüşdürülməsi	SBA, banklar, KOB-lar
Community Development Loans (İcma İnkişaf Krediti)	icma inkişafına yönəlik grant-kredit mexanizmləri	CDC-lər, regional banklar
Peer-to-Peer (P2P) kreditləri	platformaəsaslı, investor və borcalan arasında vasitəçilik	Fintech platformaları, investorlar
Fintech/Rəqəmsal kreditlər	onlayn müraciət, AI əsaslı risk analizi, sürətli qərar	Fintech şirkətləri, banklar

ABŞ-da ənənəvi bank kreditləri xüsusilə enerji, tikinti, pərakəndə və xidmət sahəsindəki KOB-lar üçün əsas maliyyələşmə mənbəyidir. Bununla yanaşı, sahibkarlıq kreditləri üzrə Kiçik Biznes Administrasiyası (SBA) tərəfindən təqdim edilən zəmanətli kredit proqramları da dövlətin biznes sahəsinə dəstəyinin açıq nümunəsidir [2]. Digər tərəfdən son illərdə rəqəmsal platformalar və fintech şirkətləri KOB-ların maliyyələşmə imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirib. ABŞ-ın maliyyə sistemində icma və regional bankların, kredit ittifaqlarının (credit union) da sahibkarlıq kreditləşməsində xüsusi çəkisi var. Özəlliklə, Community Development Financial Institutions (CDFIs) kimi qurumlar dargəlirli bölgələrdə bizneslərin maliyyələşdirilməsində mühüm rol oynayırlar. Məsələn, əsas innovasiyalar sırasında riskəsaslı “smart” kre-

ditləşmə, onlayn əməliyyatlar, açıq bankçılıq və “big data”ya əsaslanan kredit reytingi modelləri önə çıxır.

ABŞ-da kiçik və orta biznes kreditləşməsi üzrə qanunvericilik bazasının xüsusiyyətləri

KOB kreditləşməsi üzrə ABŞ-da geniş, çoxpilləli qanunvericilik çərçivəsi mövcuddur. Əsas normativ-hüquqi aktlar aşağıdakılardır:

Small Business Act (1953): ABŞ-da KOB-ların dəstəklənməsi üçün əsas hüquqi bazanı təşkil edir.

Community Reinvestment Act (CRA, 1977): Bankların icmaya yatırımlarını və biznes kreditləşməsini təşviq edir.

Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act (2010): Kredit bazarında şəffaflığın, məsuliyyətin artırılması və risklərin idarə olunması məqsədi daşıyır.

SBA 7(a) Loan Program & 504 Loan Program qaydaları: KOB zəmanətli kreditlərinin şərtləri və həyata keçirilmə prinsiplərini tənzimləyir.

Bu qanunvericilik çərçivəsi maliyyə təşkilatlarının sahibkarlıq kreditləri üzrə risk paylaşmasını, şəffaflıq və məsuliyyət öhdəliklərini, kreditə çıxışda regionlararası balansı təmin edir. Məsələn, SBA proqramları banklara və digər maliyyə institutlarına dövlət zəmanəti verərək default riskini azaldır və kredit şərtlərini yumşaltmağa imkan verir [3]. Qanunvericilik, həmçinin antidiskriminasiya (Equal Credit Opportunity Act), şəffaflıq, borcalanın hüquqları və istehlakçı müdafiəsi istiqamətində də ciddi normalar formalaşdırır. Qeyd olunduğu kimi, kreditləşmə ilə bağlı federal qaydalar ABŞ Maliyyə Nazirliyi, Federal Rezerv Sistemi və SBA tərəfindən müəyyən edilir [2].

ABŞ-da Kiçik Biznes Administrasiyasının (SBA) zəmanət proqramları

SBA zəmanət proqramlarının struktur və fəaliyyət mexanizmləri: Kiçik Biznes Administrasiyası (Small Business Administration - SBA) ABŞ-da KOB-ların maliyyələşməsi üçün aparıcı dövlət qurumudur. SBA-nın başlıca funksiyalarından biri federal zəmanət proqramları vasitəsilə bankların və maliyyə təşkilatlarının biznes kreditləri üzrə riskini bölüşmək və kreditləşməni təşviq etməkdir. Ən çox istifadə olunan SBA proqramları aşağıdakılardır:

Proqram adı	Məqsəd	Maksimum məbləğ	Zəmanət faizləri	Əhatə dairəsi
SBA 7(a) Loan	Ən ümumi biznes ehtiyacları	\$5 mln	75-85%-ə dək	Şirkət və startaplar
SBA 504 Loan	Daşınmaz əmlak və avadanlıq	\$5-5.5 mln	40-50% (bank), 40%(CDC), 10% (sahibkar)	İstehsal və inkişaf
SBA Microloans	Kiçik layihələr üçün	\$50.000-ə dək	50-85%	Mikro və yeni şirkətlər
SBA Disaster Loans	Fövqəladə hallar üçün	\$2 mln-ə dək	Zəmanət, aşağı faiz	Təbii fəlakətlərdən zərərçəkənlər

SBA proqramlarının əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, banklar riskin əhəmiyyətli hissəsini dövlət zəmanətinə ötürərək daha yumşaq kredit şərtləri və aşağı faiz dərəcələri təklif edə bilirlər. Bu da öz növbəsində, sahibkarların likvidlik problemini azaldır və investisiya təşəbbüslərini artırır.

Tədqiqatların nəticələri göstərir ki, SBA zəmanət proqramları yerli iqtisadi artıma, iş yerlərinin yaradılmasına və regional bərabərliyin təmin edilməsinə mühüm təsir göstərir [3]. Xüsusilə SBA-nın kredit zəmanət proqramları texnologiya və innovasiya sektoruna sərmayənin yönəldilməsində də böyük rol oynayır.

SBA proqramları üzrə effektivliyin qiymətləndirilməsi: Akademik və tətbiqi ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, SBA zəmanət mexanizmləri əsasən üç göstərici üzrə effektiv sayılır:

1. *Kreditə çıxış imkanlarının artırılması*: SBA-nın risk zəmanəti veriləcək kreditlərin cəlb edilməsini asanlaşdırır.
2. *Faiz dərəcələrinin aşağı salınması və kredit müddətinin uzadılması*: Zəmanət proqramlarına qatılan banklar daha aşağı faiz və daha uzun ödəniş müddəti təklif edir.
3. *Regionlararası inkişaf bərabərliyinin təşviqi*: SBA proqramları inkişaf etmiş və az inkişaf etmiş ştatlarda investisiya bərabərsizliyini azaldır.

Bu mexanizmlərin uğurlu tətbiqi ABŞ-da KOB-lar arasında rəqabətçiliyin və dayanıqlılığın gücləndirilməsində mühüm rol oynayır. SBA proqramlarının yerli iqtisadi inkişafa təsiri ABŞ-ın müxtəlif ştatları üzrə fərqlənə bilər, lakin bu alətlər ümumilikdə KOB-ların maliyyə sabitliyinin əsas sütunu kimi çıxış edir [2].

ABŞ bank sektorunda risk qiymətləndirilməsi və kredit analizi metodologiyası

Kredit riskinin qiymətləndirmə sistemi: ABŞ

bank sektoru sahibkarlıq fəaliyyətinin kreditləşməsində risk qiymətləndirilməsinə xüsusi önəm verir. Əsas metodologiya aşağıdakı mərhələlərdən ibarətdir:

1. *Ərizə və ilkin seleksiya: Borcalanın kredit tarixi, biznes planı və maliyyə hesabatları araşdırılır.*

2. *Kredit analizi: “5C of Credit” (Character, Capacity, Capital, Collateral, Conditions) konsepsiyası tətbiq edilir.*

3. *Risk scoringi və reyting modelləri: Statistika və süni intellekt texnologiyalarına əsaslanan risk bal, scoring və reyting metodları.*

4. *Zəmanətlərin və təminatların qiymətləndirilməsi: Borcalanın təqdim etdiyi kolateralın və zəmanətlərin bazar dəyəri araşdırılır.*

5. *Kredit qərarının verilməsi və şərtlərin müəyyənləşdirilməsi: Bankın kredit komitəsi yekun qərarı verir.*

Kreditləşmə zamanı risklərin dərəcəsi və profili, həmçinin müxtəlif kredit məhsullarına uyğun olaraq fərqli yanaşmalar seçilə bilər. ABŞ bankları həm ənənəvi, həm də rəqəmsal vasitələrlə kredit risklərinin qabaqcadan aşkarlanmasına və monitorinqinə çalışır [4].

Süni intellekt və texnologiyaların tətbiqi: Son illərdə ABŞ-da kredit riskinin qiymətləndirilməsi sahəsində texnologiyanın, o cümlədən süni intellekt (AI), maşın öyrənməsi (ML) və “big data” analitik imkanlarının istifadəsi kəskin artıb. Bu yanaşmaya əsasən aşağıdakılar aiddir:

– *borcalanın sosial mediada davranışları, onlayn xərcləri və alternativ verilənlərin skorelama modellərinə daxil edilməsi;*

– *AI əsaslı proqnoz alqoritmləri ilə kredit riskinin dəqiq qiymətləndirilməsi;*

– *“open banking” vasitəsilə real vaxtda verilənlərin əldə edilməsi və təhlili.*

Bu texnologiyalar banklara qısa müddətdə daha çox və düzgün qərar qəbul etməyə imkan yaradır. Nəticədə risklərin paylanması və kredit zərərlərinin idarə olunması prosesi daha səmərəli olur.

ABŞ-da rəqəmsal kredit platformaları və Fintech həlləri

Rəqəmsal platformaların üstünlükləri və modelləri. ABŞ-da sahibkarlıq kreditlərinin əsas

istiqamətlərindən biri rəqəmsal platformalar və fintech həlləridir. Bura peer-to-peer (P2P) kreditləşməsi, “crowdfunding”, “blockchain” əsaslı kredit platformaları və onlayn bankçılıq da daxildir [5]. Rəqəmsal kredit platformalarının əsas üstünlüklərinə aiddir:

– *tez təsdiq və avtomatlaşdırılmış proseslər;*

– *əlvərişli faiz şərtləri və açıqməlumatlı qərar alqoritmləri;*

– *alternativ verilənlər əsasında kredit scoringi;*

– *əlçatanlıq və coğrafi məhdudiyyətlərin azalması.*

ABŞ-da “LendingClub”, “OnDeck”, “Kabbage”, “Funding Circle” kimi P2P və rəqəmsal kredit təchizatçıları bazarda liderdir. Onlar ənənəvi bank kreditləri ilə müqayisədə daha çevik və müasir məhsullar təqdim edirlər [6]. Lakin bu platformalarda kreditlər üzrə risk və geriye ödənilmə mexanizmləri banklardakı qədər ciddi tənzimlənməyə məruz qalmır.

Rəqəmsal kredit həllərinin risk və tənzimlənməsi. Rəqəmsal kredit platformalarının sürətli artımı ABŞ qanunvericiliyinin (SEC, FDIC, CFPB və s.) diqqətini cəlb edib. Əsas tənzimləyici tələblər investorların qorunması, şəffaflıq, informasiya təhlükəsizliyi və antifirıldaqçılıq mexanizmlərinin gücləndirilməsi istiqamətində formalaşdırılır. Eyni zamanda rəqəmsal kredit bazarında platforma riskləri, sistemik risklər və data mühafizəsi ciddi məsələ olaraq qalır [7].

Avropa birliyində kiçik və orta biznes kreditləşməsi: tənzimləmə və strateji yanaşmalar

Avropa ittifaqının KOB kreditləşməsi üzrə tənzimləyici çərçivəsi. Avropa Birliyində KOB-ların kreditləşməsi üzrə vahid strategiya və tənzimləmə prinsipləri qəbul olunub. Bura aşağıdakılar daxildir:

– *Capital Requirements Directive (CRD IV & V) və Basel III tələbləri;*

– *EU SME Guarantee Facility (COSME və EaSI) proqramları;*

– *Avropa İnvestisiya Bankı və Avropa İnvestisiya Fondu (EIF) vasitəsilə zəmanət və kredit məhsulları;*

– *KOB-lar üçün kredit portallarının inkişafı və məlumat mübadiləsi platformaları.*

Bu tənzimləyici çərçivə KOB-ların kapitalla çıxışı üçün rəqabətədayanıqlı və şəffaf bir mühit

təmin edir. Məsələn, Avropa Bank Təşkilatı (EBA) və Avropa Mərkəzi Bankı tərəfindən banklararası kredit bazarında rəqabət balansı, kapital yetərliyi və risk monitorinqi effektiv şəkildə tətbiq edilir [8].

Kredit zəmanəti və dəstək proqramları.

Avropa Birliyində kredit zəmanət fondları KOB-ların maliyyələşməsində aparıcı rol oynayır. “COSME Loan Guarantee Facility” və “EaSI Guarantee Facility” proqramları kredit təşkilatlarına dövlət və Aİ zəmanəti təqdim etməklə KOB-lara dəstək olur. Bu proqramlar vasitəsilə:

- kredit riskinin böyük hissəsi zəmanətçi (dövlət, EIF) tərəfindən öhdəlik kimi götürülür;
- kredit şərtləri yumşaldılır, təklif olunan faiz dərəcələri aşağı salınır;
- yeni yaradılmış və innovativ şirkətlərin kreditə çıxışı asanlaşır [9].

Təcrübədə bu mexanizmlər KOB kreditləşməsi üzrə investorları və maliyyə təşkilatlarını stimullaşdırır, bazar risklərini azaltmaqla sahibkarlıq fəaliyyətinin davamlılığına zəmanət verir.

Avropa İnvestisiya Bankının (EIB) kredit proqramları

EIB kredit siyasəti və KOB dəstəyi. Avropa İnvestisiya Bankı (European Investment Bank - EIB) Avropa Birliyinin ən böyük uzunmüddətli kredit vəsaiti təşkilatıdır. Onun əsas məqsədi infrastrukturun, innovasiyanın və KOB-ların maliyyələşdirilməsini təmin etməkdir. 2023-cü ildə EIB KOB-lar üçün ayrılan kredit portfelini daha da genişləndirmişdir [10].

- kreditlərin birbaşa və ya tərəfdaş banklar vasitəsilə təqdim olunması;
- zəmanət və birgə maliyyələşdirmə sxemlərinin mövcudluğu;
- iqlim və ekoloji layihələrə dair xüsusi proqramlar (Green Loans);
- regional inkişaf və innovasiya təşəbbüsləri.

Yüksək riskli şirkətlər üçün EIB kreditləri EIF-in zəmanəti və ya Avropa Komissiyasının dəstəyi ilə həyata keçirilir. Son illərdə EIB kreditlərinin Azərbaycanda tətbiqi təcrübəsi də mövcuddur və bu təcrübə beynəlxalq modelin regiona ötürülməsi baxımından unikal situasiyadır [11].

EIB proqramlarının effektivliyi. EIB-nin kredit proqramları strukturlaşdırılmış risk idarəetməsi, əhatəli monitorinq sistemi və çoxsəviyyəli

yəli şəffaflıq mexanizmi ilə fərqlənir. KOB-lar üzrə kredit portfelini, əsasən innovasiya, texnologiya, rəqəmsallaşma və yaşıl inkişaf istiqamətlərinə yönəldilir. Bu bankın təcrübəsi Avropa məkanında KOB-ların davamlı maliyyələşməsi və rəqabətqabiliyyətinin artırılması üçün nümunə təşkil edir [11].

Böyük Britaniyada sahibkarlığın kreditləşdirilməsi təcrübəsi: rəqulativ və struktur səciyyələri

Böyük Britaniya kiçik və orta biznesin maliyyələşməsi üzrə Avropa məkanında qabaqcıl təcrübəyə malikdir. Burada British Business Bank, Start Up Loans Company, regional investisiya fondları və innovativ kredit platformaları fəaliyyət göstərir. Böyük Britaniyada banklar, yəni “Barclays”, “Lloyds”, “NatWest” və “HSBC” kimi ənənəvi banklar dövlət zəmanətli proqramlar vasitəsilə KOB-lara kredit təklif edir. Əlavə olaraq açıq məlumat bazası, elektron kredit analizi, fintech platformaların inkişafı və “open banking” mexanizmləri də böyüklü-kiçikli bizneslərin kreditə çıxışını asanlaşdırır. Tənzimləyici orqan “Bank of England”, “Financial Conduct Authority” (FCA) və “HM Treasury” tərəfindən müəyyən edilən qaydalar vasitəsilə şəffaf və sabit kredit bazarı təmin edilir [12].

Böhran dövrlərində sahibkarlığın kreditləşməsi. 2008-ci ilin maliyyə böhranı və COVID-19 pandemiyası dövründə Böyük Britaniyada xüsusi proqramlar tətbiq edilmişdir. “Coronavirus Business Interruption Loan Scheme” (CBILS) və “Bounce Back Loans” kimi dövlət dəstəyi alətləri bank təhlükəsizliyi və sahibkarların risk yükünün bölüşdürülməsi istiqamətində əhəmiyyətli addımlar kimi tarixə düşüb. Bu proqramlar banklara riskin bir hissəsinin dövlət tərəfindən üzərinə götürülməsi imkanını yaradıb. Beləliklə də, kredit bazarının sabitliyi təmin olunub [13].

Almaniyada sahibkarlıq kreditləri və KfW bankının rolu

Almaniyanın sahibkarlığın kreditləşdirilməsində spesifik strukturu və dövlət dəstəyi digər Avropa ölkələri arasında fərqlidir. Burada əsas aktor KfW Bankengruppe-dur (Kreditanstalt für Wiederaufbau). KfW Almaniya hökumətinin mülkiyyətində olan inkişaf bankıdır və onun əsas funksiyası KOB-lara uzunmüddətli və güzəştli

kreditlər ayırmasıdır. KfW vasitəsilə təqdim olunan məhsullara aiddir:

– *ERP-Gründerkredit-StartGeld*: yeni və startap şirkətləri üçün aşağı faizli uzunmüddətli kreditlər;

– *KfW Unternehmerkredit*: böyük və orta biznes üçün regional və sektoryönlü kreditləşmə;

– *enerji, innovasiya və rəqəmsallaşma proqramları*.

Bu kreditlər əsasən kommersiya bankları ilə birgə verilir və banklar tərəfindən təqdim olunan biznes planların, kredit reytinglərinin analizi əsasında həyata keçirilir. KfW zəmanəti və aşağı faiz mexanizmi vasitəsilə kreditləşmənin riski bölüşdürülür və bazar şərtləri yumşaldılır [14].

Fransada sahibkarlığın kreditləşdirilməsi və özəl banklar

Fransada sahibkarlığın maliyyələşməsi sisteminə dövlət dəstəyi və özəl maliyyə institutlarının əməkdaşlığı xüsusilə ön plana çıxır. Burada üç əsas mexanizm mövcuddur:

1. *Bpifrance*: Dövlətin əsas KOB inkişaf bankı olaraq zəmanətli və birgə maliyyələşdirmə proqramları həyata keçirir [15].

2. *Özəl banklar və mikrofinans institutları*: “*Societe Générale*”, “*BNP Paribas*”, “*Crédit Agricole*” kimi banklar, həmçinin mikro və sosial investisiya fondları sahibkarlara dəstək olur.

3. *Maliyyələşdirmənin proqramlaşdırılması*: “*Aides et Financements*” dövlət portalları startap və KOB-lara müxtəlif istiqamətlərdə qrant və güzəştli kreditlər təklif edir [16].

Fransada innovativ şirkətlərə, texnologiyaya və regionların inkişafına yönəlmiş kredit məhsulları prioritet sayılır. Dövlət zəmanətli kreditlər, xüsusilə pandemiya dövründə (PGE-Prêt Garanti par l'État) sahibkarlar arasında geniş yayılmışdır.

İtaliyada sahibkarlıq kreditləşməsində regional inkişaf banklarının rolu

İtaliyada KOB kreditləşməsi əsasən regional inkişaf bankları və kooperativ banklar vasitəsilə həyata keçirilir. Əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

– “*Micredito Centrale*”, “*Cassa Depositi e Prestiti*” və digər regional banklar dövlət zəmanəti ilə kiçik və orta biznes kreditlərini təklif edir;

– *regional fondlar və təşkilatlar spesifik sa-*

həyə (innovasiya, kənd təsərrüfatı, turizm, sənaye) güzəştli kredit məhsulu təqdim edir;

– *kooperativ banklar və mikrofinans institutları lokal sahibkarlığın dəstəklənməsində mühüm rol oynayır.*

Bu infrastruktur bazar risklərinin lokallaşdırılması, regionlararası iqtisadi fərqlərin azaldılması və rəsmi-bank kreditlərinin əlçatanlığının artırılması baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir [14].

ABŞ və Avropada “Peer-to-Peer” (P2P) kreditləşmə və “crowdfunding” modelləri

“P2P” və “crowdfunding” sahibkarlıq kreditləşməsində innovativ yanaşmadır. Bu yanaşmalar bankdan kənar investor və borcalanların birbaşa əlaqəsi üzərində qurulur. ABŞ və Avropada belə platformalar bazarda dinamikliyin və maliyyə inklüzivliyinin ciddi artmasına səbəb olub [5]. “P2P” platformaları xüsusilə yeni və mikrosahibkarlıq subyektləri üçün əlçatan, sürətli və az təminatla kredit almağa imkan yaradır. “Crowdfunding” modellərində isə kollektiv investor kapitalı kiçiktəqvimli layihələr üçün cəmləşdirilir. Avropada “Funding Circle”, “Mintos”, “Bondora”, ABŞ-da isə “Lending-Club”, “Prosper” kimi aparıcı platformalar fəaliyyət göstərir. Bu modellərin inkişafı maliyyə bazarlarında rəqabəti və innovasiyanı dəstəkləyir, lakin əsas risklər arasında təminatlısızlıq, qeyri-şəffaflıq və tənzimləyici qeyri-müəyyənlik ön plana çıxır.

Avropada kredit zəmanət sxemləri (COSME, EaSI proqramları)

Avropa Birliyinin KOB-lar üçün yaratdığı kredit zəmanət sxemləri bazanın davamlılığında və inklüzivlikdə mühüm əhəmiyyət daşıyır. Ən geniş tətbiq olunan proqrama aiddir:

Proqram	Təqdim edən	Zəmanət həcmi	Əsas istiqamət
COSME	EIF, Avropa Komissiyası	€8 milyard+	KOB-lara kredit zəmanəti
EaSI	EIF, Avropa Komissiyası	€2,5 milyard	Mikro və sosial müəssisələr
InnovFin	Avropa İnvestisiya Bankı	€24 milyard	Innovasiya, tədqiqat

Bu zəmanət proqramları bankların riskini aşağı salır, KOB və startaplar üçün kredit şərtlərini əlverişli edir. Zəmanət sxemləri iqtisadiyyatın dayanıqlığı, innovasiya və texnologiya sahələrinə daha çox investisiya axınının təminatçısı kimi çıxış edir [9].

Avropada “fintech” inqilabı və rəqəmsal maliyyə texnologiyalarının təsiri

Son onillikdə Avropada fintech sektorunda baş vermiş innovasiyalar sahibkarlıq kreditləşməsinin mahiyyətini ciddi şəkildə dəyişib. Ən vacib dəyişikliklər aşağıdakılardır:

– “open banking” və elektron kredit platformalarının artım sürəti;

– yüksək səviyyədə “süni intellekt” və “big data” texnologiyalarının tətbiqi;

– API integrasiyası və rəqəmsal identifikasiya sistemlərinin genişləndirilməsi;

– real vaxtda risk monitorinqi və əlçatanlıq dərəcəsinin yüksəlməsi.

Fintech transformasiyası banklar və kredit təşkilatları tərəfindən bütün region üzrə KOB-ların və sahibkarların kreditə çıxışını əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Xüsusilə rəqəmsal kredit proqramları çərçivəsində sahibkarlar onlayn müraciət edə, cavabı avtomatik olaraq ala və hətta müqaviləni rəqəmsal şəkildə imzalaya bilirlər [7]. Tənzimləyici orqanlar da fintech texnologiyasına adekvat şəkildə reaksiya verərək Avropanın maliyyə institutlarında innovasiya və təhlükəsizliyi balanslaşdıran hüquqi mexanizmlər işləyib hazırlayıb.

Böhran dövrlərində sahibkarlıq kreditləşməsi təcrübələri (2008, COVID-19)

2008-ci il Qlobal maliyyə böhranı. 2008-ci ildə qlobal maliyyə böhranı ABŞ və Avropada sahibkarlığın kreditləşdirilməsi mexanizmlərində köklü dəyişikliklərə səbəb oldu. ABŞ-da tənzimləyici orqanlar bank sektorunda kredit risklərinin yenidən qiymətləndirilməsi, kapital həcmi ilə bağlı yeni tələblər və dövlət zəmanətli proqramların gücləndirilməsi istiqamətində addımlar atdı [17]. Avropada isə EIB və Milli İnkişaf Bankları KOB sektoruna daha böyük həcmdə güzəştli kreditlər ayırdı, zəmanət proqramlarının portfeli genişləndirildi.

COVID-19 pandemiyası dövrü. Pandemiya dövründə kredit bazarlarında açıq-aşkar dəyişikliklər baş verdi:

– dövlət dəstəyi ilə riskin bölüşdürülməsi (məsələn, Böyük Britaniyada CBILS, Fransada PGE);

– kredit verən institutlarda rəqəmsal proseslərin sürətləndirilməsi və əksər qərarların

avtomatlaşdırılması;

– KOB sektorunun saxlanılmasına yönəlmiş fövqəladə paketlərin tətbiqi (Avropa və ABŞ-da).

Bu dövrdə dövlət və beynəlxalq maliyyə institutlarının çıxışı həlledici rol oynadı. ABŞ-da “CARES Act” və “Paycheck Protection Program” kimi alətlər iş yerləri və iqtisadi dayanıqlığın qorunmasını təmin etdi. Avropa Birliyində isə EIB və kredit zəmanət fondlarının fəaliyyətinin genişlənməsi böhran təsirini minimumlaşdırdı [17].

Nəticə. Tədqiqatın nəticəsindən də aydın olur ki, sahibkarlığın davamlı kreditləşməsi üçün effektiv model dövlət zəmanətləri, özəl sektorun iştirakçılığı və rəqəmsal texnologiyaların sintezi üzərində qurulmalıdır. Bu baxımdan zəmanət mexanizmləri kredit şərtlərini yumşaldır və bölgələrarası bərabərliyi artırır, eyni zamanda rəqəmsal platformalar və AI əsaslı risk qiymətləndirməsi kreditə çıxışı sürətləndirir və inklüzivliyi yüksəldir. Böhran dövrlərində çevik dövlət müdaxiləsi və zəmanət paketləri bazar funksiyalarını qoruyur, rəqəmsal transformasiyanın birgə sintez olunması sahibkarlıq subyektlərinin dayanıqlığını daha da artırır. Tədqiqatda da qeyd etdiyimiz kimi, ABŞ və Avropa təcrübəsi təsdiqləyir ki, sahibkarlıq kreditləri sahəsində uğurlu modellər dövlətin və xüsusi sektorun həmrəy mexanizmlərinə, riskin bölüşdürülməsi və əlverişli tənzimləyici mühitin yaradılmasına əsaslanır. Bu mənada güclü zəmanət proqramları, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və şəffaf monitorinq mexanizmləri KOB sektorunun dayanıqlı inkişafının əsas şərtləridir.

Onu da qeyd edək ki, Azərbaycan üçün bu təcrübələrin öyrənilməsi və yerli şəraitə uyğunlaşdırılması, regional inkişaf fondlarının yaradılması, rəqəmsal kredit platformalarının təşviq olunması və kredit zəmanət fondlarının gücləndirilməsi böyük potensiala malikdir.

Təvsiyə edərdik ki:

• Azərbaycan üçün regional kredit zəmanət fondu yaradılsın və COSME/EaSI təcrübələri nəzərdən keçirilsin;

• Dövlət-özəl tərəfdaşlığı çərçivəsində EIB/KfW tipli proqramlara uyğunlaşma və tərəfdaş banklarla əməkdaşlığın genişləndirilməsi prioritet olsun;

- Rəqəmsal kredit infrastrukturunun (open banking, API, rəqəmsal identifikasiya) qurulması və AI əsaslı kredit skörləmə modellərinin pilot tətbiqi təşviq edilsin;

- Fövqəladə hallar üçün çevik zəmanət mexanizmləri, eləcə də kredit dəstək paketləri üçün hüquqi və idarəetmə mexanizmləri hazırlansın;

- Kredit məlumatlarının şəffaflığı və borcalan hüquqlarının qorunması üçün tənzimləyici çərçivə gücləndirilsin.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Beck T., Demirgüç Kunt A. Small and Medium Size Enterprises: Access to Finance as a Growth Constraint. *Journal of Banking & Finance*, 2006, 30(11), pp.2931-2943.

doi:10.1016/j.jbankfin.2006.05.009

2. Cox N., Liu E., Morrison D. Market Power in Small Business Lending: A Two-Demisional Bunching Approach.

<https://ernestliu.scholar.princeton.edu/document/116>

3. U.S. Small Business Administration (SBA). SBA Loan Guarantees and Local Economic Growth.

https://www.academia.edu/18601517/SBA_Loan_Guarantees_and_Local_Economic_Growth

4. Kapital Bank ASC. Risklərin idarə edilməsi qaydaları və prosedurları.

<https://www.kapitalbank.az/risk-management>

5. Antier Solutions. DeFi kredit və borc platformalarına necə başlamaq olar.

<https://www.antiersolutions.com/az/bloglar/kreditl%C9%99%C5%9Fm%C9%99-v%C9%99-borc-platformalar%C4%B1n%C4%B1n-i%C5%9F%C9%99-ba%C5%9Fflamas%C4%B1-%C3%BC%C3%A7%C3%BCn-m%C3%BCk%C9%99mm%C9%99l-b%C9%99l-%C9%99d%C3%A7i/>

6. Provenir. 2025. 10 Fintechs That Are Transforming SME Lending.

<https://www.provenir.com/10-fintechs-that-are-transforming-sme-lending/>

7. Ulbrich K.E. Avropa Texnoloji Devrimi: Fintech süper uygulamaları, yapay zekâ, regülasyonlar ve daha fazlası. *Fintech Istanbul*, 2025.

[https://fintechistanbul.org/2025/08/21/avrupa-teknoloji-devrimi-fintech-super-uygulamalari-](https://fintechistanbul.org/2025/08/21/avrupa-teknoloji-devrimi-fintech-super-uygulamalari-yapay-zeka-regulasyonlar-ve-daha-fazlasi/)

[yapay-zeka-regulasyonlar-ve-daha-fazlasi/](#)

8. Carletti E., Leonello A., Marquez R. Loan guarantees, bank underwriting policies and financial fragility. ECB, 2023.

<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2782~4f5e7a6fa8.en.pdf>

9. Altavilla C., Ellul A., Pagano M., Polo A., Vlassopoulos T. Loan Guarantees, Bank Lending and Credit Risk Reallocation. ECGI, 2023.

https://www.ecgi.global/sites/default/files/working_papers/documents/loanguarantees.pdf

10. Bank Respublika. Avropa İnvestisiya Bankının KOS kreditlərini maliyyələşdirməsi.

https://www.bankrespublika.az/az/pages/avropa-investisiya-bankinin-kos-kreditlerini-maliyyelesdirilmesi_4040

11. İqtisadiyyat.az. 2024. Avropa İnvestisiya Bankı bu il Azərbaycana 53 mln. avro kredit ayırıb.

<https://iqtisadiyyat.az/az/post/avropa-investisiya-banki-bu-il-azerbaycana-53-mln-avro-kredit-ayirib-120383>

12. UK Government. 2025. Small business access to finance. Closed call for Evidence.

<https://www.gov.uk/government/calls-for-evidence/small-business-access-to-finance/small-business-access-to-finance>

13. Fraser S. Econometric Analysis from the UK Survey of SME Finances. BIS, 2012.

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/34739/12-949-impact-financial-crisis-on-bank-lending-to-smes.pdf

14. Banker.az. 2013. Regional inkişaf bankları.

<https://banker.az/regional-inkisaf-banklari/>

15. Bpifrance. SME accelerator/products.

<https://www.bpifrance.com/products/sme-accelerator/>

16. Gevers. France SME funds.

<https://gevers.eu/services/gevers-sme/france-sme-funds/>

17. İvashina V., Scharfstein D. Bank lending during the financial crisis of 2008. *Journal of Financial Economics*, 2010, pp.319-338.

https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/Bank%20LendingDuring%20The%20Financial%20Crisis%202008_423edf8e-e0ff-4791-8018-eb5287c5d12d.pdf

S.Hajiyeva, S.Huseynov

**International experience in the field of
entrepreneurial activity lending**

Abstract

The article presents, in a comparative and systematic manner, the experiences of the United States and European countries in business lending, analyzing the roles of traditional bank loans, government-guaranteed programs, community financial institutions, and fintech-based digital platforms in financing SMEs. In the U.S. context, the risk-sharing mechanisms between banks and the Small Business Administration's (SBA) 7(a), 504, and microloan programs are explained, and the contribution of CDFIs and credit-rating systems to regional development is emphasized. In Europe, the EU regulatory framework, guarantee programs such as COSME, EaSI, and InnovFin, and the structuring of loans through the European Investment Bank and the European Investment Fund are outlined. The experiences of the United Kingdom, Germany (KfW), France (Bpifrance), and Italy are compared according to national models and regional strategies. It is noted that in both the U.S. and Europe, open banking, AI-driven and big-data-based credit scoring models, as well as digital lending platforms, have improved SME access to finance. The study also demonstrates the decisive role of government interventions, guarantee packages, and flexible management mechanisms applied during the 2008 financial crisis and the COVID-19 period in ensuring market stability. Ultimately, the essential components of a successful lending model are the synthesis of public-private partnership, guarantee mechanisms, and digital infrastructure. For Azerbaijan, the key recommended directions include the creation of regional guarantee funds, the implementation of digital lending platforms, and the strengthening of cooperation with international institutions.

С.Гаджиева, С.Гусейнов

**Международный опыт кредитования
предпринимательской деятельности**

Аннотация

В статье в сравнительной и системной форме представляется опыт кредитования предпринимательства в США и странах Европы, анализируются роли традиционных банковских кредитов, государственных гарантийных программ, общинных финансовых институтов и финтех-базирующихся цифровых платформ в финансировании МСП. В контексте США объясняются механизмы распределения рисков между банками и программами Управления по делам малого бизнеса (SBA) – 7(a), 504 и микрокредитованием, а также подчеркивается вклад CDFI и систем кредитного рейтингования в развитие регионов. В Европе рассматриваются нормативно-правовая база ЕС, гарантийные программы COSME, EaSI и InnovFin, а также структурирование кредитов через Европейский инвестиционный банк и Европейский инвестиционный фонд. Опыт Великобритании, Германии (KfW), Франции (Bpifrance) и Италии сравнивается с учетом национальных моделей и региональных стратегий. Отмечается, что как в США, так и в Европе цифровые кредитные платформы, модели скоринга на основе открытого банкинга, искусственного интеллекта и больших данных способствуют повышению доступности финансирования для МСП. В исследовании также показана решающая роль государственных вмешательств, гарантийных пакетов и гибких механизмов управления, применявшихся в период финансового кризиса 2008 года и во время COVID-19, в обеспечении стабильности рынков. В итоге подчеркивается, что ключевыми компонентами успешной модели кредитования являются синтез государственно-частного партнерства, гарантийных механизмов и цифровой инфраструктуры. Для Азербайджана рекомендуемыми направлениями выступают создание региональных гарантийных фондов, внедрение цифровых кредитных платформ и усиление сотрудничества с международными институтами.